pradžios arba XVIII a., kai bokšte buvo įrengta ledainė, bei naudotas maisto laikymui ir jo gamybai iki 1864 m. (XVIII a. pabaigoje bokštas pritaikytas kalėjimui). 5 ir 6 etapai apima tarybiniu laikotarpiu vykusius statybos darbus.

Archeologinių tyrimų metu rūsio patalpoje iki projektinio gylio (50 cm) fiksuoti supiltiniai sluoksniai. Kadangi atlikti nedidelės apimties tyrimai, galima tik spėti, kad šie sluoksniai žymi bokšto ŠR sienos pamatų duobės kontūrą. Jame fiksuotas nedidelės duobės fragmentas su XVI–XVII a. būdinga buitine keramika. Nustatyta, kad palei ŠV, ŠR ir PR rūsio sienas einantys ledainės šalčio kanalai yra be pamatų, jie mūryti tiesiai ant tuo metu buvusio paviršiaus.

2019 m. archeologinių tyrinėjimų metu rasti 1496 radiniai (5 pav.), kurie nuolatiniam saugojimui perduoti TIM.

The investigation of Trakai Peninsula Castle

In 2019, an excavation (868 m²) was conducted at the outwork of Trakai Peninsula Castle (Fig. 1) at the site of water and sewer main access pits, future footpaths inside the NW, NE, and SE defensive wall perimeter, and in the basements of the NE and SE towers. At the site of the access pits five trenches were excavated and a 1.2–3 m thick cultural layer dating to the second half of the 14th–20th centuries was recorded in them. Along the inner perimeter of the outwork's NW, NE, and SE defensive walls (the site of future footpaths), 13 various-sized trenches were excavated down to a planned depth. It was determined that the upper horizons of the cultural layer had been destroyed during the restoration-conservation work conducted on the defensive walls of the Peninsula Castle's outwork. A layer of dark grey gravelly sand, which should be connected with the surface that existed during the period of the castle's use, was recorded fragmentally on the edges of the trenches. Only the upper (20–30 cm) part of this layer, which had been greatly disturbed during the 19th – first half of the 20th century, was excavated. The layer was rich and contained finds dating to the second half of the 14th–19th centuries. Two sunken pots were found in the W tower (Fig. 2).

The archaeological investigation in the basements of the NE and SW towers was conducted down to a planned depth. A several metre thick layer of rubble was excavated in the outwork's SW tower (Fig. 4). The level of the basement's former floor was not reached. 11.5 m² were excavated down to the planned depth in the basement of the NE tower revealing fill layers, which should probably be associated with the fill in the foundation pit for the tower's NE wall. An annex to this tower was also unearthed (Fig. 3).

The investigation resulted in the discovery of 1496 finds (Fig. 5), which were given to the TIM for permanent preservation.

Algirdas Kalinauskas,
Justinas Račas

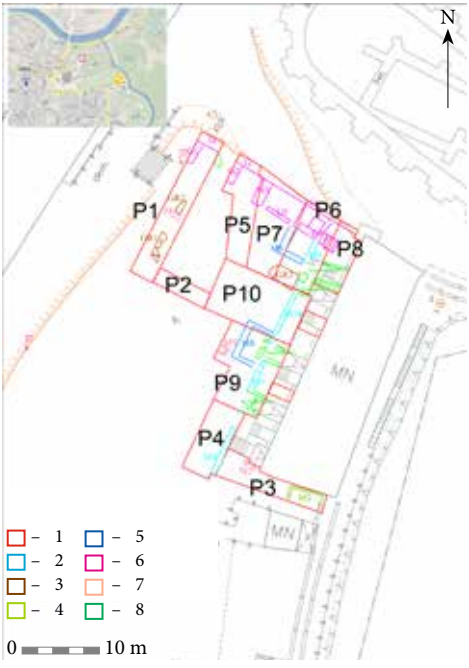
Tyrimai Pilininko namo kieme Vilniuje

KPIP LNM užsakymu 2019 m. vykdė detaliuosius tyrimus Arsenalo g. 1 sklype priešais Pilininko namą (UK 24707) bei Pilies kalno V atraminę sieną. Tyrimai susiję su inžinierinių tinklų įrengimu ar atnaujinimu, V atraminės sienos bei kitų išlikusių mūrų pritaikymu eksponavimui bei lankymui. Ištirta 10 perkasų, bendras 506,75 m² plotas (1 pav.).

Vilniaus Žemutinės pilies teritorija, į kurią patenka tiriamas kiemas, intensyviai tyrinėjama

jau nuo XX a. vidurio. Nemažai tirtas ir Arsenalo g. 1 kiemas. Tyrimai daugiausia koncentravosi palei V atraminę sieną bei šalia jos buvusius vadinamuosius Radvilų rūmus. 1963 m. Tvarkant LNM rūmų galinę patalpą R. Legaitė atliko žvalgymus. Jų metu užfiksuotas 7,9 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio apatiniuose horizontuose aptikta medinio užstatymo liekanų, amatininkų gamybinių atliekų, buitinės bei statybinės keramikos, metalinių dirbinių, maisto atliekų (*LIIR*, f. 1, b. 175). 1955–1961 m. LNM vidiniame kieme A. Tautavičius ištyrė per 2000 m^2 plotą (dėl didelio gylio įžemis pasiektas tik 300 m^2 plote). Aptiktas iki 6,5 m storio kultūrinis sluoksnis, pradėjęs formuotis dar XII a., medinis miesto užstatymas, Šv. Onos bažnyčios liekanos bei kapinės aplink ją (*LIIR*, f. 1, b. 39, 92, 104, 105, 171). 1977 m. Gedimino kalno V šlaite elektros kabelio klojimo metu žvalgymus vykdęs P. Tebelškis V pašlaitėje aptiko atraminę sieną, buvusią po nuobirų sluoksniu. Tais pačiais metais prie transformatorinės susiformavus įgriuvai jis ištyrė 4 nedidelius plotus ir aptiko 3 lygiagrečių sienų liekanas, kurias datavo XV a. pabaiga – XVI a. I pusė (*LIIR*, f. 1, b. 595). 1979 m. Gedimino kalno V papėdėje 2 perkasas (vieną prie Pilininko namo P sienos, kitą – už 17 m į P nuo jos) tyrinėjo S. Patkauskas. Įžemio jis nepasiekė, 4 m gylyje dėl darbų saugos tyrimai buvo sustabdyti. Tyrimų metu aptikti 4 sienų mūrai: atraminė siena, buvusių Radvilų rūmų dvi sienos bei tarp rūmų ir šlaito įrengto koridoriaus R siena su arkiniais pamatais (*LIIR*, f. 1, b. 754). 1997–2000 m. LP gana išsamiai tyrė V atraminę sieną, Radvilų rūmus bei koridorių tarp jų (G. Rackevičius). Priešais Pilininko namą ištyrus šurfą nustatyta, kad šioje vietoje kultūrinis sluoksnis buvo iki 1,15 m storio, formuotas nuo XVIII a. lyginant kiemo paviršių. Palei V atraminę sieną bei Radvilų rūmų vietoje ištirtas apie 500 m^2 plotas: tyrinėta apie 32 m ilgio atkarpa tarp atraminės sienos ir Radvilų rūmų, Radvilų rūmų Š patalpa, tualetas su išsemiamu rezervuaru, įrengtas tarp koridoriaus ir atraminės sienos. Tyrimų metu fiksuotas kultūrinis sluoksnis susiformavęs daugiausia iš Gedimino kalno nuobirų, permaišytų XX a. žemės judinimo darbų metu, griuvenų, atlikusių nuo atraminės sienos remonto (?). Apatiniuose horizontuose aptikti XVI–XVIII a. datuojami kultūriniai sluoksniai. Autorius daro prielaidą, kad Radvilų rūmai statyti nukasus ankstyvesnes kultūrinio sluoksnio dalis ir kalno šlaito nuobiras (*LIIR*, f. 1, b. 2872, 3626). 2017 m. LNM vidiniame kieme planuojamo ryšių kabelio vietoje iki projektinio gylio (50–80 cm) ištirtos 2 perkasos (S. Rutkovski). Perkasoje 2, ištirtoje tarp Pilininko namo ir LNM pastato, po dangomis ir jų paklotais fiksuotas griuvenų bei XVIII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis. 2018 m. ištirta 13 žvalgomųjų perkasų, bendras tyrimų plotas 164 m^2 (S. Širvydaitė-Šliupienė). Tyrimai vykdyti iki mūrų ar esamų inžinerinių tinklų lygio, perkasų gylis buvo nuo 40 cm iki 2,75 m (zondų vietose). Jais bandyta patvirtinti ankstesnį su Valdovų rūmais siejamą užstatymą, kuris yra žinomas iš kartografinės medžiagos. Perkasose vyravo supiltiniai XVIII–XX a. sluoksniai, kai kur zonduojant pasiekti ankstesni, su mediniu miestu sietini sluoksniai, tačiau jie netirti. Perkasose, tirtose arčiau Gedimino kalno (9 perkasoje ir perkasos 2 ŠR dalyje), pasiektas įžemis. Tyrimų metu nustatyta, kad II oficinos Š dalis, Š ir centrinis jungiamieji korpusai buvo siauri, galerijos tipo, 4–5 m pločio. Jungiamųjų korpusų pamatai mūryti ne vienu metu, skirtingais etapais. II oficinos P dalis buvo platesnė, jos pastatai galėję būti 9–10 m pločio. Pilininko namo Š dalyje aptikta laiptinė į spėjamą rūsį.

2019 m. ***perkasa 1*** (20x3 m) tirta lietaus nuotekų trasos vietoje. Visa centrinė perkasos

1 pav. 2019 m. tyrimų situacijos ir aptiktų struktūrų planas: 1 – tyrimų vietos; 2 – sienos, lygiagrečios su Pilininkų namu, mūras; 3 – grindiniai; 4 – buvusių įėjimų į rūsius mūrai; 5 – priestatų mūrai; 6 – buvusios galerijos mūrai; 7 – kitų mūrų vietos; 8 – pastato mūrai. J. Račo brėž.

Fig. 1. Situation plan of the 2019 investigation and plan of the discovered structures: 1 – investigated locations; 2 – masonry of the wall parallel to the Castellan's house; 3 – paving; 4 – masonry walls of the former entrances to the basements; 5 – masonry walls of the annexes; 6 – masonry walls of the former gallery; 7 – locations of other masonry walls; 8 – masonry walls of the building

dalis sutapo su anksčiau šioje vietoje tiestų komunikacijų perkasimu. Š dalyje gruntas permaišytas, o P dalyje perkasos pakraščiuose buvo išlikusi XVIII a. datuojama kultūrinio sluoksnio dalis. Perkasos Š dalyje aptikta šioje vietoje buvusios galerijos pastato liekanų. Be raudonomis plytomis apmūrytos ŠV sienos (G), V sienelėje nuo 1 m gylio aptiktas mūras (G1), kuris į perkasą P kryptimi išsikiša 3,2 m (1 pav.). Mūras datuojamas XVII a. – XVIII a. I puse.

Perkasos P dalyje 1,8 m gylyje aptiktas nuotekų vamzdis. Jam kasta duobė ir sunaikino didžiąją dalį perkasoje tirto kultūrinio sluoksnio. Giliau įkasimo duobės prasidėjo drėgno tamsiai pilkos spalvos su pavieniais molio tarpsluoksniais sluoksnis, datuojamas XVI–XVII a. Nuo 2,5 m gylio perkasos P dalyje pradėjo kauptis gruntiniai vandenys. Likusioje perkasos dalyje į Š pusę 2,3–2,4 m gylyje prasidėjo akmenų grindinio ir galbūt latako fragmentai (GR1), taip pat medinės konstrukcijos dalis. Centrinėje perkasos dalyje aptiktas R–V kryptimis besitęsiantis mūras (M1), dalis jo apardyta tiesiant kanalizacijos vamzdį. Mūras galėtų būti datuojamas XVI–XVII a. I puse. Į Š nuo jo 1,6x0,5 m dydžio akmenų nuogrinda (GR2) apardyta kasant duobę nuotekų šuliniui. Šios mūrinės ir akmeninės struktūros gali būti

2 pav. Perkasos 1 PV dalies dugnas 2,5 m gylyje. J. Račo nuotr.

Fig. 2. The floor in the SW part of trench 1 at a depth of 2.5 m

datuojamos XVI a. (2 pav.). Perkasa 1 įgilinta iki projektinio 2,4–2,5 m gylio (H_{abs} 91,11–91,40 m), įžemis nepasiektas.

5x2 m dydžio ***perkasa 2*** tirta būsimos lietaus nuotekų trasos vietoje. Perkasa orientuota ŠV–PR kryptimis. Paviršiniai nevertingi sluoksniai šioje perkasoje tęsiasi iki 70 cm gylio, giliau aptiktas 30 cm storio tamsiai rudų žemių sluoksnis su daug gyvulių kaulų, kuris datuojamas XVIII a. Nuo 1 m gylio prasideda 10 cm storio tamsių žemių su angliukais sluoksnis, po juo tokio pat storio pilkos spalvos sluoksnis su pavienėmis griuvenomis, datuojamas XVII–XVIII a. Perkasa 2 įgilinta iki projektinio 1,3 m gylio (H_{abs} 92,50 m), įžemis nepasiektas.

Perkasa 3 tirta Pilininko namo P dalyje, nuo atraminės sienos iki laiptų į Pilininko namo antrą aukštą galo. Bendras perkasos ilgis – 15 m, plotis dėl nelygios namo sienos svyruoja nuo 2,3 iki 4 m. Perkasa tirta fekalijų ir lietaus nuotekų trasų vietoje. Paviršinis plonos velėnos ir griuvenų sluoksnis, susidaręs XX a., siekė iki 50 cm. Apie 4 m atstumu nuo Pilies kalno V atraminės sienos buvo aptiktas iki šiol nežinomas mūras (M2). Jis sudarė atskiro pastato kontūrą, nes viena jo siena buvo lygiagreti su Pilininko namo siena (3 pav.). Mūro vidus užpildytas stambiomis ir smulkiomis griuvenomis su XVII–XVIII a. radiniais. Ši vieta buvo tiriama iki 1,6 m gylio, giliau visu plotu netirta, nenorint sukelti nestabilaus sluoksnio iš P pusės griūties. ŠR kampe buvo iškastas šurfas, norint patikrinti, ar yra išlikusių struktūrų, galinčių padėti identifikuoti šio pastato paskirtį. Sluoksnis su griuvenomis ir XVII–XVIII a. radiniais tęsiasi iki 2,8 m gylio, kur buvo aptiktas smėlio įžemis. Aptikto mūro ir atraminės sienos baigiasi vienodame gylyje, pagal plytų dydžius ir kalkių skiedinio požymius panašu, kad abu mūryti vienu metu. Pastatas, susijęs su Radvilų rūmais, nustotas naudoti XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje, o vėliau užverstas griuvenomis. Jis pastatytas XVII a. pradžioje, galbūt XVI a. pabaigoje.

3 pav. Perkasos 3 R dalis, mūro (M2) viduje įsigilinus iki 1,6 m gylio, iš R. J. Račo nuotr.

Fig. 3. The excavation down to a depth of 1.6 m in the middle of masonry wall (M2) in the E part of trench 3, as seen from the E

Centrinėje perkasos dalyje po paviršinių griuvenų sluoksniu labai nedideliame 35–50 cm gylyje fiksuotas gelsvo smėlio įžemis. Lygiagrečiai su Pilininko namu paklotas termoizoliacine medžiaga apdengtas vamzdis. Ties Pilininko namo PV kampu prie sienos aptiktos vandens surinkimo rezervuaro (M3), datuojamo XIX a., liekanos, apardytos tiesiant anksčiau minėtą vamzdį. Perkasos V dalyje po iki 1 m gylio esančiais griuvenų ir suardytais sluoksniais prasideda XVIII a. datuojamas sluoksnis, kuris tęsiasi iki įžemio, fiksuoto 1,35 m gylyje. Įžemis

perkasoje 3 pasiektas H_{abs} 93,08–93,8 m gylyje, išskyrus dalį, kurioje aptiktas mūras.

Perkasa 4 (9,5x4,5 m) tirta priešais Pilininko namą, būsimų lietaus nuotekų ir fekalijų tinklų vietoje. Ji orientuota PV–ŠR kryptimis, PR dalyje ribojasi su perkasa 3. Dėl daugybės pravestų komunikacijų perkasoje daugiausia fiksuoti suardyti sluoksniai. Nuo 65 cm iki 85 cm gylio esantį sluoksnį, tose vietose, kur jis nesuardytas, galima datuoti XVIII a. Giliau esančiuose smėlinguose pilkos ir rudos spalvos sluoksniuose radinių neaptikta. Perkasos R dalyje, maždaug 5 m atstumu nuo Pilininko namo, 30 cm gylyje, ties perkasos R sienele, per visą jos ilgį aptiktas 70 cm pločio mūras (M4). Jis praardytas ties iš perkasos 3 besitęsiančiu vamzdžiu ir šiluminės trasos perkasos ŠV dalyje vietoje. Įžemis pasiektas visame perkasos plote, nuo 1,3 iki 2,1 m gylyje (H_{abs} 92,50–93,20 m).

Perkasa 5 (13x3 m – ŠV dalis platesnė) sujungta su 2018 m. tyrimų plotu. Ji tirta būsimos fekalijų nuotekų trasos vietoje, orientuota ŠV–PR kryptimis. Perkasos Š dalyje fiksuoti buvusios galerijos mūrai (G). Statmenai jai 50 cm gylyje fiksuotas geotekstile uždengtas 2018 m. aptiktas mūras (G2), kurio ilgis PV kryptimi siekė 2,7 m. R sienelėje 30 cm gylyje taip pat aptiktas mūras (G3), kuris tęsėsi link raudonų plytų su skylėmis sienos, todėl lygiagrečiai su juo buvo praplėsta ir visa perkasa (1 pav.). Tarp mūrų fiksuotame grunte aptikta XVIII a. datuojamų radinių. Ši vieta identifikuota kaip A. Tautavičiaus tyrimų metu aptikta praėjimo į Pilininko namo kiemą vieta. Šioje vietoje galerijos mūrai, kaip ir kitose jos vietose datuojami XVII–XVIII a.

Likusioje perkasos dalyje 1 m gylyje buvo degėsių sluoksnis su daug gyvulių kaulų ir mažai radinių. Sluoksnis žemėjo Š kryptimi. Jis datuojamas XVIII a. Nuo 1,3–1,5 m iki 1,7–1,9 m gylio aptikti tamsiai pilkos ir rudos spalvos sluoksniai su griuvenomis, datuojami XVII–XVIII a. Šie sluoksniai gilėja ŠV kryptimi. Giliau prasideda sluoksniai su molio tarpsluoksniais, datuojami XVI a. Perkasoje įžemis nepasiektas, ji tirta iki projektinio 2,15 m (H_{abs} 91,85–91,95 m) gylio.

Perkasa 6 (11x5 m) tirta būsimų lietaus nuotekų tinklų vietoje, orientuota ŠV–PR kryptimi. Jos Š dalyje aptikti su šioje vietoje stovėjusia galerija susiję mūrai (G4), labai apardyti XX a. viduryje. Mūryta keliais etapais, senesnė jo dalis sumūryta iš stambių lauko riedulių, jis galėtų būti datuojamas XVI–XVIII a. Maždaug 5 m atstumu nuo Pilininko namo 70 cm gylyje aptiktas 70 cm pločio mūras (M5), sujungtas su buvusia galerija statmenai ir besitęsiantis už perkasos ribų PV kryptimi. 90 cm gylyje PV dalyje aptiktas 3x2 m dydžio, 10–20 cm skersmens grįstas akmenų grindinys (GR3), besitęsiantis už perkasos ribų ŠV ir PR kryptimis. Virš jo buvo tamsių žemių sluoksnis su XVIII a. radiniais.

Giliau grindinio fiksuotas sluoksnis su XVII a. radiniais, kuris tęsėsi iki 1,4 m gylio (4 pav.). Nuo jo prasidėjo geltono smėlio įžemis. ŠR dalyje 1,5–1,6 m gylyje aptikti geltono smėlio sluoksniai su juodų suneštinių žemių tarpsluoksniais, žemėjančiais ŠV kryptimi. Šioje vietoje susiklostę sluoksniai greičiausiai yra buvusio žemės paviršiaus lygiai, susidarę eroduojant dirvožemiui ar vykdant kalno kasybos darbus. Šiuose sluoksniuose radinių neaptikta. Virš jų rastas dar vienas mūras (M6), besitęsiantis ŠV kryptimi statmenai aptiktam ŠR–PV kryptimi esančiam mūrui. Jis sumūrytas tik iš dviejų eilių plytų, plotis siekia 65 cm. Perkasos PR dalyje fiksuotas vandentiekio tinklų vamzdis, žemėjantis ŠR kryptimi, kurį tiesiant buvo pragriauti visi jo trasoje esantys mūrai. Perkasa 6 tirta iki projektinio 1,4 m (H_{abs} 92,75–93,00 m) gylio, įžemis pasiektas tik jos P dalyje.

Perkasa 7 tirta tarp perkasų 5 ir 6. Ji platėja į Š pusę. 11 m ilgio perkasa tirta būsimos vandentiekio trasos vietoje, orientuota ŠV–PR kryptimi. Perkasos Š dalyje taip pat aptikti mūrai, susiję su šioje vietoje stovėjusia galerija (G). 30 cm gylyje perkasos Š dalyje rasta perkasoje 5 fiksuoto mūro (G3) tąsa. 70 cm gylyje fiksuota buvusios galerijos PV siena (G5), tačiau panašu, kad ji suformuota vėlyvuoju galerijos egzistavimo laikotarpiu XVIII a. Po galerijos PV siena fiksuotas XVII a. II pusės – XVIII a. tamsių žemių su griuvenomis kultūrinis sluoksnis. Perkasos P dalyje nuo 80 cm gylio aptiktas juodų žemių su degėsiais ir daugybe gyvulių kaulų sluoksnis datuojamas XVIII a. Po juo fiksuotas tamsių žemių su griuvenomis sluoksnis, datuojamas XVII a. Jame aptikta ypač daug keramikos radinių (5 pav.).

Nuo 1,5 m gylio prasideda tamsių žemių su molio tarpsluoksniais sluoksnis, kuris tęsiasi iki 1,8 m. Po juo buvo geltono ir pilko smėlio sluoksniai su XVI a. radiniais. Pasiekus projektinį 2,5 m (H_{abs} 91,50 m) gylį, pradėjo slinkti perkasos sienelės ir ŠR sienelėje atsidengė perkasoje 6 aptikto mūro (M6) tęsinys. Pasirodė, jog mūras ties perkasų riba sukasi ŠR kryptimi. Šioje vietoje greičiausiai XVII a. pabaigoje – XVIII a. buvo įrengta priestato patalpa, besiglaudusi prie galerijos ir sienos lygiagrečios su Pilininko namu. Perkasoje įžemis nepasiektas, nes ji tirta iki projektinio 2,5 m (H_{abs} 91,45–91,50 m) gylio.

Perkasa 8 (8,7x3,5 m), orientuota ŠV–PR kryptimi, tirta tarp perkasos 6 ir Pilininko namo, būsimos lietaus nuotekų trasos ir projektuojamo požeminio koridoriaus vietoje iki įėjimo į rūsį mūro. 30 cm gylyje centrinėje ir PV perkasos dalyse fiksuoti du lygiagretūs mūrai ir tarp jų buvusio sukritusio skliauto liekanos. Tarp aptiktų mūrų tiriamas sluoksnis identiškas aptiktam perkasoje 3 buvusios pastato struktūros sluoksniui. Jame ypač daug XVII a. II puse – XVIII a. pradžia datuojamų radinių. Vientisas sluoksnis su identiškais radiniais tęsėsi iki 2,4 m gylio, kur buvo aptiktas nuolaidėjantis link pastato 10–20 cm dydžio lauko riedulių grindinys. Grindinys tęsėsi ir po pastatu, todėl dar įsigilinta tikintis aptikti praėjimo į vidų liekanų. Tirtas apie 70 cm pločio sluoksnis, kol buvo aptikta buvusios staktos vieta. Po Pilininko namu šioje vietoje turėtų būti išlikęs rūsys (6 pav.). Šis praėjimas buvo naudojamas iki XVII a. pabaigos – XVIII a.

4 pav. Perkasoje 6 aptikti XVI–XVII a. kokliai. D. Žvirblio nuotr.

Fig. 4. 16th–17th-century stove tiles discovered in trench 6

5 pav. Perkasoje 7 aptikti XVII a. pypkių fragmentai. D. Žvirblio nuotr.

Fig. 5. Fragments of 17th-century pipes discovered in trench 7

6 pav. Perkasoje 8 aptikto praėjimo į užverstą rūsį 4 vaizdas išvalius griuvenas. J. Račo nuotr.

Fig. 6. The entrance, discovered in trench 8, to closed-off basement 4, after the removal of the rubble

Perkasos Š dalyje iki 1,6–1,7 m gylio fiksuoti tamsūs permaišytų žemių sluoksniai, susidarę XIX a., su pavieniais XVI–XVIII a. radiniais. Centrinėje dalyje fiksuotas šviesaus, beveik baltos spalvos įžeminio smėlio sluoksnis. Ties kontraforsu įžemis nepasiektas. Ištyrus šurfą nustatyta, kad žemės po kontraforsu išplautos ir po juo susidariusi ertmė. Perkasoje įžemis pasiektas tik dalinai, nes tirta iki 1,5 m gylio (H_{abs} 92,80 m). Aptikus požeminį praėjimą, vedantį į užpiltą rūsį po Pilininko namu, tyrimų užsakovai raštu įpareigojo archeologus neatkasinėti Pilininko namo pamatų ties visa jo ŠV siena.

Perkasa 9 tirta į Š nuo perkasos 4, būsimų lietaus ir fekalijų trasų vietoje. Ji 10x6 m dydžio, orientuota ŠV–PR kryptimi. 20–30 cm gylyje maždaug 5 m atstumu nuo Pilininko namo perkasose 4 ir 6 aptiktos lygiagrečios sienos mūro dalis (M7). Jos plotis kaip ir kitose perkasose siekia 70 cm. Mūras smarkiai apardytas komunikacijų. Perkasoje jų daug, paviršiniai sluoksniai stipriai apardyti, tačiau vietomis išlikęs nuo 80–90 cm gylio prasidedantis XVII–XVIII a. datuojamas tamsiai pilkas sluoksnis su griuvenomis.

Vykdant tyrimus šioje perkasoje paaiškėjo, kad perkasoje 8 aptiktas požeminis praėjimas nebuvo atsitiktinis, visi 3 dabartiniai įėjimai į Pilininko namo rūsius buvo identiškos konstrukcijos ir tik vėliau rekonstruoti įėjimus padarant iš viršaus. Šioje perkasoje buvo aptikti praėjimai į rūsius 1 ir 2. Buvusių praėjimų ertmės užverstos griuvenomis, kurių radiniai leidžia sluoksnius datuoti XVIII–XIX a. Griuvenų sluoksniai tęsiasi iki 2,2 m gylio praėjime 2 ir 2,5 m gylio praėjime 3. Praėjimų plotis siekia 1,2–1,4 m. Įėjimo vietos smarkiai apardytos, buvusių pakopų angos aptiktos praėjimų sienose. Praėjimai buvo rekonstruoti, nes pakopoms vėliau naudotos plytos ar antrinio panaudojimo architektūrinės detalės.

Ties perkasos PV sienele centrinėje dalyje tarp dviejų dabartinių įėjimų į rūsį buvo padarytas 3x1,5 m dydžio praplėtimas iki namo sienos. Jame iki 1,1 m gylio fiksuoti permaišyti kultūriniai sluoksniai. Šiame gylyje pasiektas įžemis ir toliau buvo tiriama tik pamatų įkasimo duobė, norint pasiekti Pilininko namo pamatų apačią. Ji pasiekta 3,6 m gylyje. Pamatų įkasimo duobėje radinių neaptikta.

Didžiojoje dalyje perkasos įžemis pasiektas 1,4–1,6 m gylyje. Ant įžemio ties praėjimu 2 aptiktas 4 m pločio patalpos pamatas (M8), labai panašus į aptiktą perkasose 6–7, sumūrytas ant įžemio iš kelių eilių plytų, mūro plotis siekia 50–60 cm. Šio priestato V ribos aptikta tik dalis, todėl buvo padarytas 6x2 m dydžio praplėtimas ir atidengtas visas perimetras. Priestatas pastatytas vėliau nei siena, į kurią jis atremtas, greičiausiai XVIII a. I pusėje. Praplėtime fiksuoti identiški sluoksniai kaip ir perkasoje, jo PV dalyje aptiktas XIX a. lietaus vandens kolektorius (M9), dalinai apardytas į jį atvestų

nuo Pilininko namo besitęsiančių keraminio ir metalinio vamzdžių. Įžemis visoje perkasoje pasiektas 1,5–1,7 m gylyje (H_{abs} 92,60–93,00 m).

Perkasa 10 orientuota ŠV–PR kryptimi, tirta tarp perkasų 5–7 ir 9. Joje numatytos lietaus, fekalijų ir vandentiekio trasos. Prieš pradedant tirti perkasą, tarp perkasos PR sienelės ir Pilininko namo tirtas 3x2,5 m dydžio šurfas, norint patikrinti, kokie kultūriniai sluoksniai slūgso likusioje dalyje iki namo. Šioje vietoje fiksuoti permaišyti XX a. datuojami sluoksniai, esantys iki 1,7 m gylio. Dėl nestabilių ir slenkančių sienelių giliau netirta.

Nuo 40 cm gylio 5 m atstumu nuo Pilininko namo aptikta sienos (M10), besitęsiančios lygiagrečiai su Pilininko namu, kuri buvo aptikta ir perkasose 4, 6, 9, liekanų. Perkasoje 7 aptiktas akmenų grindinys į perkasos 10 plotą tęsėsi tik apie 50 cm. Panašu, kad šis grindinys susijęs su praėjimu į trečiąjį rūsį. Virš grindinio fiksuotas XVIII a. kultūrinis sluoksnis leidžia teigti, kad įėjimas į šį rūsį galėjo egzistuoti iki XIX a. pradžios. Praėjimas į rūsį 3 buvo naudojamas ilgiausiai. Įėjimas į rūsį buvo įrengtas nuo grindinio lygio. Galinė praėjimo siena buvo suformuota visiškai, joje neliko laiptų įrengimo angų, išskyrus apatinės pakopos angą. Praėjimo grindys kaip ir kitų suformuotos iš 10–20 cm skersmens akmenų ir tik prie apatinės pakopos buvo sudėta 30 cm skersmens plokščių akmenų eilė.

1,2–1,3 m gylyje perkasos PR dalyje aptiktas šviesaus smėlio įžemis, virš kurio nuo 90 cm gylio prasideda XVII a. kultūriniai sluoksniai. Įžemis staiga gilėja ŠV kryptimi. Nuo 1,8 m

7 pav. Bendras pilininko namo kieme aptiktų mūrų vaizdas iš Š. J. Račo nuotr.

Fig. 7. General view of the masonry walls discovered in the courtyard of the Castellan's house, as seen from the N

prasideda tamsios spalvos žemių su pilko smėlio tarpsluoksniais sluoksnis, kuriame aptinkama XVI a. radinių, taip pat stambių gyvulių kaulų. Šis sluoksnis buvo tiriamas iki 2,4 m gylio, paviršius ir gilesniuose sluoksniuose nuožulnėjo ŠV kryptimi. Perkasos ŠV dalyje fiksuotas pilko smėlio su molio tarpsluoksniais sluoksnis, kuriame radinių neaptikta. Dalis perkasos ištirta iki įžemio, dalis iki projektinio 2,4 m gylio (H_{abs} 91,75 m).

Tyrimų metu aptiktas su Pilininko namu lygiagretus mūras, kuris tęsiasi už tirtų ploto ribų PV kryptimi, greičiausiai iki Radvilų rūmų. Mūras 70 cm pločio, daugelyje vietų stipriai apardytas XIX a. pabaigoje – XX a. tiesiant įvairias komunikacijas. Jis pastatytas greičiausiai kaip ir praėjimai į rūsius – XVII a. I pusėje (7 pav.). Dabartiniai įėjimai į 3 rūsius greičiausiai suformuoti XIX a. Ankstesniais laikais įėjimai buvo iš už aptiktos sienos ribos ir buvo požeminiai, tokią rekonstrukciją galima padaryti pagal aptiktą įėjimą į ketvirtąjį, šiuo metu užverstą rūsį. Ketvirtojo rūsio įėjimas užverstas trumpu laikotarpiu XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje. Kiti rūsiai naudoti ilgesnį laiką, buvo rekonstruojami. Prie dviejų įėjimų į rūsius – antrojo ir ketvirtojo XVIII a. buvo įrengtos patalpos, kurios remiasi į sieną, lygiagrečią su Pilininko namu. Įėjimai į rūsius suformuoti jau pastačius Pilininko namą, greičiausiai XVII a. I pusėje (1 pav.).

Nuo Pilininko namo ŠV kryptimi XVII–XVIII a. egzistavo galerija. Dalį jos sienos tyrė A. Tautavičius XX a. 7 dešimtmetyje. Šių metų tyrimai leidžia teigti, kad vidinė galerijos dalis buvo apie 3 m pločio, buvo vykdomos rekonstrukcijos pritaikant ir keičiant esamas mūrines konstrukcijas. Tikslesnius duomenis sunku pateikti dėl didelių sienos apardymų, ypač jos PR dalyje, be to, šiuo metu ant sienos sumūrytas raudonų plytų su skylėmis mūras. Greičiausiai viršutiniai kultūriniai sluoksniai įrengiant aikštę buvo nulyginti, nes po plytelių ir niveliaciniais sluoksniais aptinkama tik pavienių XX a. pabaigos radinių, ir jau nuo 30–40 cm gylio prasideda griuvenų ir XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios sluoksniai. Giliausiai tirtose vietose perkasose 1, 5, 7, 10 fiksuoti XVI (XV?) a. datuojami kultūriniai sluoksniai. Kultūrinis sluoksnis šiose perkasose tęsiasi ir giliau, tačiau jis netirtas, nes tyrimai vykdyti iki projektinio gylio. Remiantis tyrimų projektu, padarius gruntotraukio gręžinius, nustatyta, kad įžemis tose vietose yra giliau nei 50 cm nuo pasiekto lygio.

Įžemis arčiau Pilininko namo fiksuotas 0,5–1,6 m gylyje. Apie 9 m atstumu nuo namo ribos reljefas labai žemėja ŠV kryptimi. Kultūrinių sluoksnių sankloda rodo, kad iki XVI a. dabartinio kalno riba galėjo būti maždaug šioje vietoje ir vėliau teritorija buvo pradėta plėsti nukasant kalną ir pirmiausia pastatant atraminę kalno sieną, o vėliau ir Pilininko namą. Perkasoje 3 ties atramine siena aptiktas mūras nesusijęs su Pilininko namu ir greičiausiai funkcionavo kaip Radvilų rūmų dalis, tačiau tam reikėtų platesnių tyrimų. Aptiktas mūras vienalaikis su atramine siena.

The investigation in the courtyard of the Castellan's House, Vilnius

The KPIP conducted an excavation on the plot at Arsenalo St. 1, Vilnius, which is opposite the Castellan's house and Castle Hill's W retaining wall. Ten trenches totalling 506.75 m^2 were excavated (Figs. 1, 2). The investigation revealed, parallel with the Castellan's house, a wall, which continues beyond the plot's boundaries in the SW part and probably goes all the way to the Radvila Palace (Figs. 3, 6, 7). The wall is 70 cm wide and has been badly damaged in many places through the laying of various utility lines

in the late 19th–20th centuries. It was probably erected as a passage to the basements in the first half of the 17th century.

The present-day entrance to the three basements was probably created in the 19th century. In the earlier times, the entrance was beyond boundaries of the discovered wall and was underground. Such a reconstruction can be made on the basis of the discovered entrance to a fourth basement, which is now blocked off. The entrance to the fourth basement was also blocked off for a brief period in the late 17th – early 18th century. The other basements were used for a longer period and were reconstructed. In the 18th century, rooms that backed onto the wall parallel with the Castellan's house were created beside the entrances to two basements: the second and fourth. The entrances to the basements were created after the Castellan's house had already been built, probably in the first half of the 17th century.

A gallery existed to the NW of the castellan's house in the 17th–18th centuries. The excavation of part of the gallery's wall by Tautavičius in the 1960s allows one to state that the gallery's interior was about 3 m wide and that reconstructions had been made in adapting and replacing the existing masonry constructions. The heavy damage to the wall, especially its SE part, as well as the cored red bricks that cover the wall do not allow more precise data to be supplied.

The upper cultural layers were probably levelled in creating the square because only isolated late 20th-century finds have been discovered under the pavers and levelling layers while rubble and late 18th – early 19th-century layers begin from a depth of 30–40 cm. At the deepest parts of the excavation in trenches 1, 5, 7, and 10 cultural layers dating to the 16th (15th) century were recorded. The cultural layer in these trenches continues deeper but it was not excavated because the excavation was conducted down to a planned depth.

Close to the Castellan's house, sterile soil was recorded at a depth of 0.5–1.6 m. At a line about 9 m away from the house, a large drop off occurs and the relief becomes lower to the NW. The structure of the cultural layers shows that up until the 16th century the boundary of the present hill could have been at roughly the excavation site and later, prior to the building of the Castellan's house, the territory began to be increased in size through the removal of the top of the hill and the erection of a retaining wall.

The masonry wall discovered beside the retaining wall in trench 3 is contemporary with the retaining wall but is not connected with the Castellan's house, having probably functioned as part of the Radvila Palace. 16th–17th-century finds, mainly potsherds, stove tile fragments (Fig. 4), and pipe fragments (Fig. 5) were collected during the investigation.

Darius Kontrimas

Vilniaus Pilies kalno tyrimai

Iki šiol archeologiniai tyrimai (įvairaus pobūdžio ir apimčių) vykdyti įvairiose Vilniaus piliavietės, vadinamos Gedimino kalnu, Pilies kalnu, Aukštutine ir Žemutine pilimi (UK 141), vietose. Dalis ankstyviausių, XX a. vykdytų tyrimų medžiagos neišliko. Ankstesni tyrimai ir jų rezultatai jau ne kartą apžvelgti (*ATL 1982 ir 1983 metais*, 1984, p. 25–26; *ATL 2003 metais*, 2004, p. 155–157; *ATL 2011 metais*, 2012, p. 199–204; *ATL 2014 metais*, 2015, p. 209–210; *ATL 2016 metais*, 2017, p. 174–183).

2019 m. pradėjus rengti Pilies kalno sutvarkymo projektą, numatyta atlikti geotechninius